

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ДЖИПІНГ-ТУРИЗМУ НА ПРИРОДУ КУОРТУ ПИЛИПЕЦЬ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

THE NEGATIVE IMPACT OF OFF-ROAD JEEP TOURISM ON THE NATURE OF THE PYLYPETS RESORT IN THE ZAKARPATTIA REGION

Стаття присвячена актуальним питанням розвитку туризму на курортних місцевостях та природоохоронних територіях Українських Карпат з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей щодо організації відпочинку. Досліджено наслідки впливу джипінг-туризму на екосистему полонини Боржави у районі курорту Пилипець. Визначено, що в умовах зростання масштабів джипінг-туризму невідворотними є негативні наслідки і інтенсифікація деструктивних процесів в екосистемах. Проаналізовано антропогенний вплив джипінг-туризму на екосистему полонини Боржава і курорт Пилипець, Закарпатської області. Виявлено стан пошкодження від провадження джипінг-туризму в межах курорту Пилипець. Окреслено фактори впливу джипінг-туризму на навколишнє середовище. Встановлено, що найкращим шляхом запобігання деструктивних змін полонини Боржава і курорту Пилипець, спричиненого неорганізованим джипінг-туризмом, є еколого-просвітницька робота, адміністративна і кримінальна відповідальність за екологічні правопорушення та раціональне природокористування з дотриманням всіх норм українського законодавства.

Ключові слова: Боржава, Пилипець, джипінг-туризм, екосистема, природоохоронні території, туризм, екотуризм.

УДК 796.5:911

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.91-45>

Монастирський В.Р.

к.геогр.н., доцент,
доцент кафедри туризму,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Бордун О.Ю.

к.геогр.н., доцент,
доцент кафедри туризму,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Манько А.М.

к.геогр.н., доцент,
доцент кафедри туризму,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Monastyrskyy Volodymyr

Ivan Franko National University of Lviv

Bordun Oresta

Ivan Franko National University of Lviv

Manko Andriy

Ivan Franko National University of Lviv

The article is dedicated to the current issues of tourism development in resort areas and nature conservation territories of the Ukrainian Carpathians, taking into account modern trends and the specifics of organising recreation. Nowadays, both traditional and new forms of tourism are actively developing in various areas of Ukraine that are safely distant from the combat zones. In particular, the effects of off-road jeep tourism on the ecosystem of the Borzhava meadow in the resort area of Pylypets have been studied. This is the second highest ski resort in Ukraine, located near the small village of Pylypets in the Khust district of the Zakarpattia region. The village is situated at the foot of two mountains – Hymba and Zhyd-Mahura, which are parts of the Polonyny Borzhava massif. It is determined that with the growth of off-road jeep tourism, negative consequences and the intensification of destructive processes in ecosystems are inevitable. Jeep tourism causes significant damage to ecosystems, destroying flora and fauna, developing surface and linear soil and indigenous rocks erosion, changing the hydrological regime, etc. In addition to the negative disturbances of the balance and stability of mountain ecosystems, off-road jeep tourism directly affects the tourists who live and rest at the Pylypets resort. Thus, the resort loses its attraction, and nature its integrity. The anthropogenic impact of off-road jeep tourism on the ecosystem of the Borzhava meadow and the Pylypets resort in the Zakarpattia region has been analysed. The state of damage caused by off-road jeep tourism in the Pylypets resort area has been identified. In particular, the formation of ravines which is associated with the destruction of layers of loose sedimentary rocks by vehicles, which creates temporary linear watercourses on slopes. The factors influencing the environment due to off-road jeep tourism have been outlined. It has been established that the best way to prevent destructive changes to the Borzhava meadow and Pylypets resort, caused by unorganised off-road jeep tourism, is environmental education work, administrative and criminal responsibility for environmental violations, and rational natural resource use in compliance with all provisions of Ukrainian legislation.

Key words: Borzhava, Pylypets, off-road jeep tourism, ecosystem, nature conservation areas, tourism, ecotourism.

Постановка проблеми. Внутрішній туризм України сьогодні стрімко розвивається, не зважаючи на війну, і характеризується стабільним зростанням кількості відпочиваючих. Це пов'язано з цілим рядом чинників з якими зустрілася туристична індустрія України. Одним із них є економічна нестабільність в Україні і часткова закритість кордонів для осіб призовного віку. Відповідно все більш активно розвиваються як традиційні так і нові форми туризму на різних територіях України, що безпечно віддалені від зони бойових дій.

Однією з таких територій, безперечно, можна назвати Українські Карпати. Як зазначають науковці, щороку Українські Карпати відвідує велика кількість українських та іноземних туристів. Карпати стають все більш популярним місцем відпочинку, зокрема сьогодні, коли існують окремі обмеження, що пов'язані з військовими діями на сході, півночі

і півдні України. Сприятливі природно-кліматичні умови, багате біорізноманіття та цікава історико-культурна спадщина Українських Карпат створюють можливість для багатьох видів туризму [7].

Особливо це простежується на високогірних хребтах і полонинах. У зв'язку із збільшенням кількості туристів в Українських Карпатах, навантаження на природні екосистеми значно збільшилися. Найбільш актуальною є екологічна проблема з розвитком пішохідним туризмом на вершини Говерли, Піп-Івана, озер Несамовите та Бребенескул, а також в околицях спортивної бази «Заросляк», в урочищі Гаджина та на полонинах. Те, що Українські Карпати піддаються антропогенним навантаженням від пішого туризму уже не є новиною. Тепер до цього негативного явища додається ще і джипінг-туризм. Проводять його безпосередньо на гірських територіях Українських Карпат і дуже часто на

природо-заповідних ландшафтах та по руслах невеликих річкових потоків. Найбільш популярними місцями, де постійно проводяться джип-тури з великою кількістю позашляховиків, є хребет Свидовець і Боржава. Не менш популярною є Полонина Красна, як серед українців, так і серед іноземних автотуристів. Також сьогодні зустріти позашляховик можна й на Чорногірському хребті на висоті понад 2 000 тис. метрів біля гори Петрос і Піп Іван (гори входять до складу «Карпатського» Національного парку та Біосферного заповідника) [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічний туризм в Українських Карпатах дещо інший і суттєво відрізняється від екотуризму в європейських країнах зазначають українські і зарубіжні вчені. Часто екотуристичні ініціативи в Українських Карпатах перетворюються на різновид масового туризму. Як зазначають Ю. Зінько, П. Горішевський – Українські Карпати: екотуризм чи екотероризм [4]. На даний час дослідженням основних видів екотуризму та оцінці їх екологічно-економічного потенціалу в Україні присвячено роботи О. Кравченко, О. В. Мілінчук, Л. Ю. Роман [2; 6; 9]. Зокрема проблеми якісного та сталого розвитку екологічного туризму сьогодні перебувають у центрі уваги таких вітчизняних вчених як А.П. Голод, З. П. Новосад, Я. С. Коробейникова, Т. І. Ткаченко і ін. [3; 5; 10]. Окремі дослідження В. Р. Монастирського, О. Ю. Бордун, А. М. Манько, І. С. Посохов, А.В. Сагайдачна присвячені екологічним аспектам розвитку туристичної сфери [7–8]. Наукові праці останніх років здебільшого присвячені питанням збалансованого розвитку екотуристичних регіонів і екологізації туризму, особливо на природоохоронних територіях.

На сьогоднішній час детально досліджено у наукових статтях напрямки впливу організованого туризму на екосистеми і висвітлено існуючі проблеми. Менш дослідженими є питання впливу джипінг-туризму на гірські екосистеми в Українських Карпатах.

Постановка завдання. Гірські території українські Карпати завжди були одним із провідних напрямків внутрішнього відпочинку в Україні. Однак не всі види відпочинку однаково безпечні як для людей, так і для екосистем. Одним із таких видів є екстремальний туризм, зокрема джипінг.

Метою статті є дослідження впливу джипінг-туризму на природу полонини Боржава і прилеглих території та привернення уваги законодавчих органів, науковців і громадські організації до цієї комплексної проблеми.

Нами проводились дослідження щодо виявлення негативних наслідків джипінг-туризму для екосистем Боржави у районі курорту Пилипець. Це другий за висотою гірськолижний курорт в Україні, що розташований біля невеликого селища Пилипець у Хустському районі, Закарпатської області. Селище розміщене біля підніжжя двох гір – Гимби та Жид-Магури,

що входять до гірського масиву Полонини Боржави. Щороку гірськолижний курорт «Пилипець» приймає все більше й більше гостей, розвиваючи нові види туризму. Відповідно, туризм і рекреація мали б врегульовуватись і узгоджуватись із природоохоронним законодавством України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Що стосується гірського екологічного туризму в Українських Карпатах, то сформовані сьогодні тенденції провадження різних видів туризму суперечать європейським правилам. В Україні необхідно створити сучасну туристичну політику за світовими стандартами, беручи до уваги досвід наших європейських сусідів, зокрема Польщі, Словаччини, Чехії [7, с. 140].

В зимовий період на гірськолижному курорті Пилипець активно катаються по засніжених схилах полонини, тому екосистеми не зазнають відчутних порушень. Тільки сходить сніг, як на полонину Боржава починають підніматись з різних сторін на повнопривідних механізованих засобах байдужі відвідувачі і руйнувати все, що трапляється на їхньому шляху. Їхня мета, в більшості випадків – вершина Гимба (Гемба) 1491 м, і далі по полонині за бажанням, оскільки обмежень ніяких немає. Проте, заборона окремих видів туризму прописана у нашому законодавстві але не виконується. Як наголошує Олена Кравченко, директор Міжнародної благодійної організації «Екологія – Право – Людина»: «Боржавський хребет є природоохоронною територією міжнародного значення – об'єктом Смарагдової мережі Європи, затвердженим Постійним комітетом Бернської Конвенції, що є частиною екологічної мережі Українських Карпат» [2]. Від надмірного потоку рекреантів страждають ландшафтні, земельні, водні та біологічні ресурси даного регіону [9, с. 236].

На сьогодні на курорті Пилипець існує два найбільш поширених автомобільних маршрути на гору Гимба. Один із них «Маршрут А», на гору Гимба (див. рис. 1, Маршрут А) починається з головної дороги біля готелю «Гостинний двір» у селі Пилипець.

Дорога проходить схилами південної експозиції полонини і через 4,4 км дорога виходить на просіку під канатною дорогою, пересікає її і даліше траверсом виходить на початок відрозу хребта Боржава. Це приблизно 6.5 км від початку маршруту. Ще один кілометр гребнем хребта, і на відстані 7.5 км відвідувачі опиняються на вершині гори Гимба на висоті 1491м. Це автомобільний шлях від самого села до вершини гори.

Більшість туристів замовляють джип послуги безпосередньо з верхньої станції підйомника, проїхавши 0.7 км туристи виїжджають на відріг хребта і на відстані 1740 м від старту доїжджають також до вершини гори Гимба (див. рис.1, Маршрут В).

У власників транспортних засобів, що працюють за маршрутом с. Пилипець – г. Гимба все чітко організовано і сплановано, на досить високому

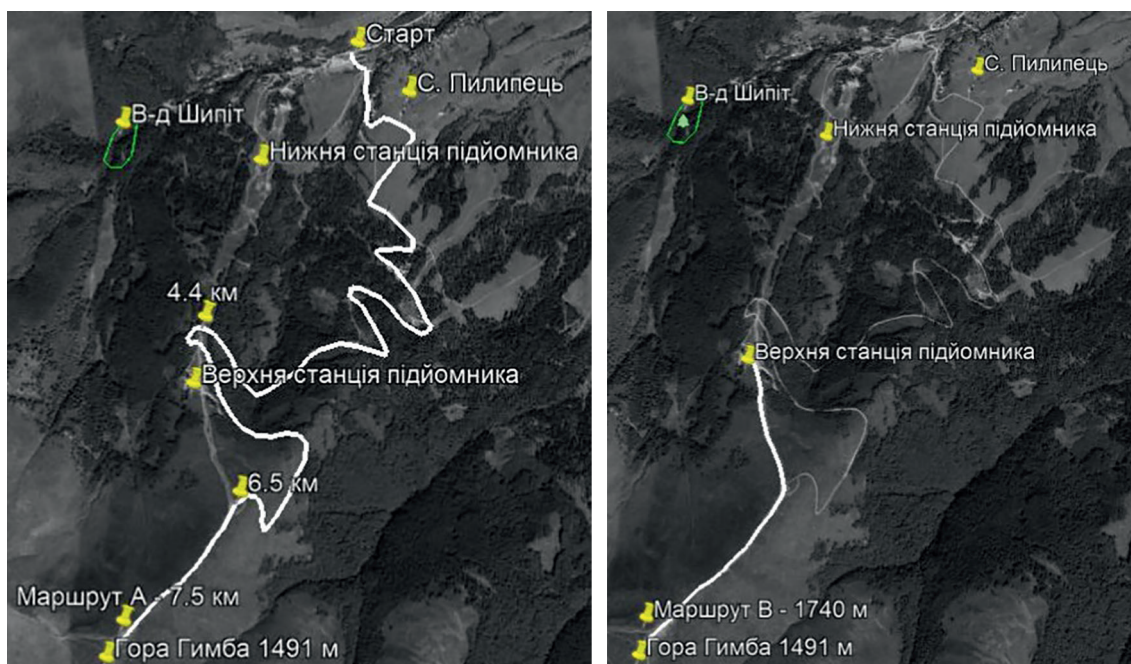

Рис. 1. Маршрути руху джипінгу та мотокросингу на гору Гимба, 2022 р.

Джерело: [1]

рівні, як в інтернеті, так і при в'їзді на курорт Пилипець розміщена реклама. Постійне чергування автомобілів з пропозицією виїзду на гору за різними маршрутами і різним сервісом. У серпні 2022 року, з 9.00 і до 16.00 год. щогодини на гору Гимба проїжджало в середньому 12-15 автомобілів. Внаслідок такого активного транспортного руху, над Боржавою утворюється велика запиленість повітря, яку можна спостерігати з нижньої станції підйомника і з інших місць (див. рис. 2).

Найбільшою екологічною проблемою є нищення ґрунтового покриву, що призводить до ерозійних процесів. Використовуючи картографічні матеріали з ресурсу «Google Earth, Image Landsat/Copernikus» [1], нами проведена метризація під'їзних шляхів, починаючи від верхньої станції підйомника і до вершини гори Гимба на маршруті В. На рис. 2 можна побачити, що на вершину гори веде не одна дорога, а кілька доріг паралельно одна одній.

Це пояснюється тим, що перша дорога вже непридатна і на ній почались ерозійні процеси, вона починає перетворюватись у яр. Відповідно прокладається друга, третя, а в окремих місцях вже можна нарахувати і до 6 таких смуг. На крутому схилі (рис.2, позиція 2 і 5) попередньо існував навіть 2-сторонній рух з острівцями розділу дороги. В таких місцях ширина дороги станом на серпень 22 року становила відповідно 41 і 57 м.

Найбільше порушена екосистема самої вершини гори Гимба. Площа розміром 153 на 83 м (рис.2, позиція 8.9) практично повністю без рослинного покриву, розрита автомобільними коліями.

Як стверджують місцеві жителі, навесні, після сходження снігу, зазвичай, старі дороги стають не

придатними для користування і джипери поруч прокладають нову автомобільну трасу.

У липні 2024 року, ми провели повторне дослідження на цьому курорті. По приїзду на курорт Пилипець нас знову вразила велика кількість реклами про «Джипінг-туризм». Пропонують покататись на машині з автопарку організаторів. Можна сісти за кермо самостійно чи довірити це гідові-водієві. Пропонують і різні рівні складності. Переглядаючи пропозиції джипінг-турів ми побачили відсутність обов'язкових вимог безпеки. Перш за все не беруться до уваги вікові обмеження, страхівка від нещасних випадків, медичні протипоказання. Навпаки, організатори стверджують, що поїздки з гірськими маршрутами безпечні для всіх категорій туристів. Це свідчить, що організатори проводять свою діяльність не законно, порушуючи всі норми і правила безпеки.

Маршрути для джипінг-турів ніхто не погоджує, а водії насправді не мають ніяких дозволів та ліцензій (окрім водійського посвідчення). За таких умов буквально хто завгодно може стати джипером. Жодного страхування здоров'я та життя клієнтів джипінгу немає, як і відповідальних за наслідки.

Крім негативних порушень збалансованості і стійкості гірських екосистем, джипінг впливає безпосередньо на рекреантів, що проживають і відпочивають на курорті Пилипець. З самого ранку біля закладів проживання туристів проносяться гучні звуки двигунів потужних джипів, що крім шуму здійснюють і велику куряву пилу. Відпочиваючі стороняться тих автомобілів під час прогулянок, як у горах так і на самому курорті, оскільки вони їздять усюди. Тим самим, сам курорт втрачає привабливість, а природа свою цілісність.

Рис. 2. Ширина проїзної частини дороги на гору Гимба, 2022 р.

Джерело: [1]

За час з 2022 року по 2024 рік, нами виявлені наступні негативні зміни в екосистемі полонина Боржава, у межах курорту Пилипець. Зокрема, на самій вершині гори Гимба сформувалась ще більша велика стоянка для джипів розміром 180 на 100 м (рис. 2, позиція 8.9) практично повністю без рослинного покриву, розрита автомобільними коліями, а в окремих місцях з виритими ямами від буксування.

Дорога на підйом від верхньої станції підйомника стала ширшою, оскільки на окремих ділянках (рис. 2, позиція 1,4 і 6) добавилась додаткова дорога. Активно проходять ерозійні процеси починаючи від позиції 1 і до позиції 6, Утворення ярів пов'язане з руйнуванням автомобілями пластів пухких осадових порід тимчасовими лінійними водотоками, що виникають на схилах. В окремих місцях глибина яру становить біля одного метра (див. рис. 2, позиція 4).

Також можна констатувати, що від позиції 6 і до вершини гори Гимба, дорога достатньо порізана автомобільними коліями і також активно починаються ерозійні процеси на схилі. Все це призведе до того, що через певний час на місці колишньої мальовничої гірської стежини утвориться непрохідний яр. Як зазначає Л.Ю. Роман, що серед дієвих шляхів запобігання порушення екологічного стану природних об'єктів Карпатського регіону під час неорганізованого туризму можна виділити як розширення природно-заповідних територій, так і встановлення постів пропуску на них, які допоможуть контролювати потік рекреантів та кількість автотранспорту, обмеження в'їзду транспортних засобів на територію рекреаційних зон [9, с. 235].

Висновки. Суть проблеми в тому, що в нашій державі це питання не врегульоване, тому прихильники покатаються на джипах у гірських масивах приїжджають не тільки з усієї України, а й з-за кордону, де заборонений такий вид туризму і держава дбає про навколишнє середовище. Джипінг завдає надзвичайно великої шкоди екосистемам, нищиться флора і фауна, розвивається площинна і лінійна ерозія ґрунтів і корінних порід, змінюється гідрологічний

режим і ін. За байдужості і бездіяльності місцевої, регіональної і державної влади, полонина Боржава втратить свою природну красу, а курортна місцевість Пилипця свою туристичну привабливість. Вирішення проблеми дуже просте: врегулювати і дотримуватись природоохоронного законодавства і забезпечити невідворотність покарання за його порушення.

Покладаємо велику надію, що прийнятий Закон No 4188-IX, або точніше внесення змін до Закону України "Про природно-заповідний фонд України" від 08.01.2025 – врегулює частково питання про джипінг-туризм в Українських Карпатах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аерофотознімки, Google Earth, Image Landsat. Copernicus. URL: <https://earth.google.com/web/@42.37760859,0124939a,2875.293751d,30u> (дата звернення: 12.12. 2024)
2. Кравченко О. Екологія право людини. Врятувати Полонину Боржаву. URL: <http://epl.org.ua/announces/vryatuvaty-polonynu-borzhavu/> (дата звернення: 18.12. 2024)
3. Голод А. П., Новосад З.П. Екологічна безпека туризму в регіоні: суть та шляхи забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.3. С. 84–88.
4. Зінько Ю., Горішевський П. Українські Карпати: екотуризм чи екотероризм? *Наукові вісті Галицької Академії*. 2009. Спецвипуск. С. 3–5.
5. Коробейникова Я.С. Екологічна безпека територій туристичних дестинацій: визначення, механізми та проблеми забезпечення. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування*. 2021. № 1(23). С. 124–134. DOI: [https://doi.org/10.31471/2415-3184-2021-1\(23\)-124-134](https://doi.org/10.31471/2415-3184-2021-1(23)-124-134) (дата звернення: 14.11. 2024)
6. Мілінчук О.В. Туризм на природоохоронних територіях України. *«Приазовський економічний вісник»*. 2017. Вип. 5(05). С. 67-71. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/5_10_uk/5_10_2018.pdf (дата звернення: 14.11. 2024)
7. Монастирський В.Р., Бордун О.Ю., Манько А.М. Тенденції розвитку екологічного туризму у Польських Татрах та Українських Карпатах. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. № 60. С. 139–144. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct60-26> (дата звернення: 16.11. 2024)

8. Посохов І.С., Сагайдачна А.В. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2019. Вип. № 9. С. 203–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2019_9_27 (дата звернення: 04.11. 2024)

9. Рома Л.Ю. Неорганізований екотуризм Карпат: екологічні проблеми. *Екологічні науки*. 2022. № 5(44). С. 233–237. DOI: <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2022.eco.5-44.35> (дата звернення: 21.02.2025)

10. Ткаченко Т.І. Сталій розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2009. 463 с.

REFERENCES:

1. Aerofotozнімky, Google Earth, Image Landsat. Copernikus. Available at: <https://earth.google.com/web/@42.37760859,0124939a,2875.293751d,30y> (accessed December 12, 2024)

2. Kravchenko O. Ekolohiia pravo liudyna. Vriativaty Polonynu Borzhavu [Ecology is a human right. Save Polonyna Borzhava]. Available at: <http://epl.org.ua/announces/vriativaty-polonynu-borzhavu/> (accessed December 18, 2024)

3. Holod A. P., Novosad Z. P. (2012). Ekolohichna bezpeka turyzmu v rehioni: sut ta shliakhy zabezpechennia [Ecological defense of tourism in the region: essence and ways of ensuring it]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 22,3, pp. 84–88

4. Zinko Yu., Horishevskiy P. (2009) Ukrainski Karpaty: ekoturizm chy ekoteroryzm? [Ukrainian Carpathians: ecotourism or ecotroryzm]. *Naukovi visti Halytskoi Akademii*. Spets, pp. 3–5

5. Korobeinykova Ya.S. (2021) Ekolohichna bezpeka terytorii turystychnykh destynatsii: vyznachennia, mekhanizmy ta problemy zabezpechennia. *Ekolohichna bezpeka*

ta zbalansovane resursokorystuvannia [Ecological safety of tourist destination territories: definitions, mechanisms and problems of ensuring]. *Ekolohichna bezpeka ta zbalansovane resursokorystuvannia*, vol. 1(23), pp. 124–134. DOI: [https://doi.org/10.31471/2415-3184-2021-1\(23\)-124-134](https://doi.org/10.31471/2415-3184-2021-1(23)-124-134) (accessed November 14, 2024)

6. Milinchuk O.V. (2017) Turyzm na pryrodookhoronnykh terytoriiakh Ukrainy [Tourism in protected areas of Ukraine]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 5(05), pp. 67–71. Available at: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/5_10_uk/5_10_2018.pdf (accessed November 14, 2024)

7. Monastyrskiy V. R., Bordun O. Yu., Manko A.M. (2021). Tendentsii rozvytku ekolohichnoho turyzmu u Pol'skykh Tatrakh ta Ukrain'skykh Karpatakh [Trends in the development of ecological tourism In the Polish Tatra and the Ukrainian Carpathians]. *Infrastruktura rynku*, vol. 60, pp. 139–144. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct60-26> (accessed November 16, 2024)

8. Posokhov, I. S., Sahaidachna, A. V. (2019). Perspektyvy rozvytku ekolohichnoho turyzmu v Ukraini [Prospects for the development of ecological tourism in Ukraine]. *Visnyk KhNU im. V. N. Karazina. Seriya "Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm"*, vol. 9, pp. 203–212. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2019_9_27 (accessed November 04, 2024)

9. Roman L.Yu. (2024). Neorhanizovanyi ekoturizm Karpat: ekolohichni problemy [Unorganized ecotourism in the Carpathians: environmental problems]. *Ekolohichni nauky*, no. 5(44). DOI: <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2022.eco.5-44.35> (accessed February 02, 2025)

10. Tkachenko T.I. (2009). Stalyi rozvytok turyzmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu: monohrafiia [Sustainable tourism development: theory, methodology, business realities: monograph]. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi torhov'elno-ekonomichnyi universytet, 463 p. (in Ukrainian)